

LIBRIS

We know
books

Redactor: Carmen-Claudia Miloicovici
Tehnoredactare și coperta: Georgiana Opreșcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FIRAN, FLOREA

Voci feminine în literatura română/ Florea Firan
– Craiova: Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2025

ISBN 978-606-674-358-7

821.135.1.09

© Florea Firan
© *Scrisul Românesc*
Fundația-Editura, Craiova, 2025
Tel./fax: 0722.753.922; 0251/413.763
Email: scrisulromanesc@yahoo.com

FLOREA FIRAN

VOCI FEMININE
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Scrisul Românesc
Fundația – Editura

Cuprins

<i>Literatura feminină – diversitate estetică</i>	5
Elena Ghica	9
Carmen Sylva	21
Elena Văcărescu	35
Iulia Hasdeu	47
Anna Brâncoveanu de Noailles	59
Hortensia Papadat-Bengescu	71
Elena Farago	81
Alice Voinescu.....	93
Cella Delavrancea.....	105
Martha Bibescu.....	117
Lena Constante.....	129
Alice Botez.....	139
Magda Isanos	149
Mariana Şora	161
Sanda Stolojan	171
Zoe Dumitrescu-Buşulenga	181
Monica Lovinescu.....	191
Nina Cassian	201
Irina Mavrodin.....	217
Aurora Cornu.....	237
Nora Iuga	247

Ileana Vulpescu.....	257
Sanda Golopenția.....	267
Ileana Mălăncioiu.....	277
Constanța Buzea.....	289
Angela Marinescu.....	301
Gabriela Adameșteanu.....	313
Ana Blandiana.....	325
Gabriela Melinescu.....	339
Dana Dumitriu.....	349
Alina Diaconu.....	359
Adriana Bittel.....	369
Roxana Eminescu.....	377
Ioana Ieronim.....	387
Adriana Babeți.....	399
Daniela Crăsnaru.....	411
Herta Müller.....	421
Elena Ștefoi.....	433
Marta Petreu.....	445
Magda Cârneli.....	457
Mariana Codruț.....	469
Mariana Marin.....	479
Doina Ruști.....	491
Anamaria Beligan.....	503
Carmen Firan.....	511
Ioana Pârvulescu.....	525
Ruxandra Cesereanu.....	535
Simona Popescu.....	547

Din Colecția „Femei celebre”:

- Elena Văcărescu*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2018
- Anna Brâncoveanu de Noailles*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2018
- Magda Isanos*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2018
- Nina Cassian*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2018
- Elena Farago*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2019
- Carmen Sylva*, versuri cu ilustrații și imagini foto, ediție și prefață de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2019
- Maria Tănase – Până când nu te iubeam*, cântece cu portative, ilustrații și imagini foto, antologie alcătuită și prefațată de Florea Firan, Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2020

Elena Ghica

Scriitoare română de expresie franceză, Dora d'Istria (Elena Ghica) face parte din galeria femeilor celebre românce – Elena Văcărescu, Ana Brâncoveanu (Contesa de Noailles), Martha Bibescu – care au fascinat Europa prin ideile lor progresiste, distincție intelectuală, inteligență și frumusețe.

Crescută și educată în spiritul culturii occidentale, ea însăși spirit enciclopedic, cu o activitate complexă manifestată în cultură și literatură, dar și în alte domenii umaniste, Dora d'Istria este, din păcate, puțin cunoscută în spațiul cultural românesc. Se cunosc câteva încercări în prezentarea personalității și operei sale, unele traduceri în română, în timp ce alte literaturi, cu deosebire cultura și literatura franceză, o recuperează prin includerea în dicționare și istorii literare ca „fenomen cu totul neobișnuit, ca geniu”.

Scriind aproape în exclusivitate în limba franceză, traducerile în limba română ale operei Dorei d'Istria, atâtea câte se cunosc, sunt aproape inutilizabile astăzi și se impun noi traduceri în concordanță

cu evoluția limbii franceze, ceea ce ar duce la recuperarea operei sale în patrimoniul culturii și literaturii române. Un proiect în acest sens, de traducere în limba română a operelor complete ale Dorei d'Istria, a inițiat încă din 2011 Irina Mavrodin, proiect care, probabil, se va și finaliza de către colectivul alcătuit de distinsa profesoară și traducătoare, un prim semnal l-am avut deja în 2014 cu un volum realizat în amintirea acesteia.

Elena Ghica s-a născut la 22 ianuarie/3 februarie 1828 la București, într-o familie de domnitori români. Tatăl ei, marele ban Mihai Ghica (1794–1850), „vornic al treburilor din lăuntru”, era frate cu domnitorii români Grigore Dimitrie Ghica și Alexandru Ghica care au domnit în Muntenia. Om politic cu înalte demnități în timpul domniei celor doi frați ai săi, amator de literatură și de pictură, arheolog, colecționar de obiecte de artă, își transformase palatul într-un adevărat muzeu. Având la bază colecția amintită, ce o donează statului cu scopul de a contribui la „luminarea neamului nostru”, Mihai Ghica fondează Muzeul de Istorie Naturală și Antichități din București, la 3 noiembrie 1834 prin actul 142 semnat de către principele Alexandru Ghica, prima instituție muzeală din Țara Românească, întemeiată în același timp cu una similară în Moldova, la Iași.

Mama Elenei, Catinca Faca, femeie inteligentă și cultivată, este sora lui Constantin Faca, autorul piesei de teatru *Franțuzitele*, iar ea prima româncă traducătoare a unei cărți de limba franceză dedicată educației copiilor. Elena își petrece anii copilăriei și parte din cei de adolescență, până la 14 ani, într-un palat celebru pentru biblioteca și comorile artistice pe care le deținea, primind o educație aleasă atât din partea părinților ei cât și din partea profesorului francez J.-A. Vaillant, și a profesorului grec, George Papadopoulos.

În 1842, Alexandru Ghica Vodă, unchiul Elenei, este silit să părăsească scaunul Țării Românești, fiind înlocuit de turci cu Gheorghe Bibescu Vodă. Tatăl Elenei este nevoit și el să plece în exil

împreună cu familia, cu șederi îndelungate la Viena, Berlin, Dresda, Veneția, perioadă în care Elena continuă să studieze istoria, literatura, religia, pictura, muzica, se perfecționează în cunoașterea limbilor străine, „vorbește corect și scrie cu eleganță în nouă limbi străine”, formându-și o cultură solidă umanistă, având ca mentor pe Alexander von Humboldt (1769–1859), pasionat de arheologie și de științele naturii. Este perioada când traduce din original în germană *Iliada* lui Homer. După șapte ani, când împlinea 21 de ani, Elena se întoarce la București cu familia, după ce Bibescu Vodă, sub presiunea revoluționarilor din 1848, este obligat să renunțe la domnie.

Elena se căsătorește cu prințul Alexander Kozlov-Massalski, un tânăr ofițer rus de husari, și el dintr-o familie nobilă. Se stabilesc la Sankt-Petersburg, unde Elena își continuă preocupările literare și artistice, dar ideile sale liberale nu au fost pe placul autorităților oficiale ale Rusiei, pentru care a suferit și „i s-a sugerat” să părăsească țara. La acestea se adaugă căsătoria nefericită cu prințul rus, care va duce, inevitabil, la despărțire și, ca urmare, pleacă în Elveția în 1855, anul în care își publică prima carte, *La vie monastique dans l'église orientale*, semnată cu pseudonimul Dora d'Istria. Irina Mavrodin consideră că acest pseudonim poate fi înțeles ca spunând: *dor de Istria*, Istria fiind numele roman al Dunării (Ister) și totodată numele unei localități antice din România, localitate ocupată de romani în secolul întâi și situată pe malul lacului Sinoe. Numele de Istria, ca și faptul că ea vorbește despre un îndepărtat strămoș albanez, a favorizat încercarea nereușită de a fi recuperată de cultura albaneză (*Scrisul Românesc*, nr. 3, 4, 5/2012).

Între anii 1855 și 1860, Dora d'Istria scrie mult, călătorește în Elveția, Grecia, Franța, Belgia, Germania, Italia, publicând șapte volume sub pseudonimul Dora d'Istria. Este prima femeie româncă ce escaladează, în 1855, muntele Mönch din Alpii elvețieni (4105 m), și „înfige cu îndrăzneală în vârful lui drapelul pe care este brodat

cu litere de aur numele *Valahia*, țara ei mult iubită” (Charles Yriate). A descris performanța în *La Suisse allemande et l'ascension de Moench*, publicată la Paris și Geneva în 1856, mai înainte îi apăruse *La vie monastique dans l'église orientale*.

Opera sa amplă și variată în care putem distinge liberalismul său privind națiunile, condiția femeii sau modul general de gândire despre societate, a fost publicată în limbile franceză, italiană, greacă, rusă, germană și engleză: *Les îles ioniennes* și *La nationalité roumaine d'après les chants populaires*, publicate în „Revue des Deux Mondes”, revistă la care a colaborat până în 1873, *Les femmes en Orient*, în 1863, *Des femmes par un femme*, în care a prezentat condiția femeilor din Elveția și Germania, *Excursions en Roumélie et en Morée*, publicată, în 1863 la Zürich și Paris în memoria domnitorului Moldovei, Grigore al III-lea Ghica, ucis de otomani datorită protestelor referitoare la cedarea Bucovinei, *Albanezii în România. Istoria principilor Ghica în secolele XVII-XVIII-XIX* (Florența, 1872), *La poésie des Ottomans*, (1877) ș.a. O parte din lucrările ei au fost publicate în România, în 1876-1877, în vol. *Operile principesei Dora d'Istria*, traduse de Grigore Peretz, cu o introducere a biografului ei Bartolomeo Cecchetti.

Activitatea Dorei d'Istria de gazetar și publicist este tenace și întinsă, colaborează la numeroase ziare și reviste ale timpului, precum: *Rivista Europea*, *Revue des Deux Mondes*, *Revue Britannique*, *Revue Politique et Littéraire*, *International Review* (New York), *Independence hellénique* (Atena), *Omiros* (Smirna) *Étoile du Danube* (Bruxelles), *Courrier de Paris*, *Illustration* (Florența), *Revue Suisse* (Neuchâtel), *Nouvelle Pandore d'Athènes*, *Indépendance hellénique* (Atena) etc.

Călătorește mult prin Europa Occidentală, prin Balcani, și în cele două Americi. A fost membră a multor Academii, societăți savante, institute, asociații din Franța, Grecia, Italia, Turcia, Austria, Argentina. Dora d'Istria a îndeplinit funcții onorifice și științifice și a beneficiat de aprecieri din partea unor personalități ale culturii

române și străine: Ion Heliade Rădulescu (idolul său), Nicolae Iorga, Cezar Bolliac, George Barițiu, Radu Ionescu, George Ionnescu-Gion, Alexander von Humboldt, Paolo Montegazza, Grigore Papadopoulos, Bartolomeo Ceccetti, Angelo de Gubernatis, Enrico Panzacchi, C. F. Gabba, A. Rizo Rangabé, A. Z. Pieromaldi, A. Pommier, Schmidt Weissenfels, A. Wolf, Jacques Thalberg de Scheikévitch. S-a remarcat prin inteligență și frumusețe în societatea mondenă, în anturajul regelui Prusiei, al țarului Rusiei, al prințesei Metternich. Giuseppe Garibaldi a numit-o „soră întru eroism, un suflet deschis celor mai înalte năzuinți”.

În corespondența cu Giuseppe Garibaldi își susține ideile politice, propunând un plan de federație, formată din state independente, în Balcani, care să cuprindă pe italieni, albanezi, greci și pe români, „...nu e departe ziua când, de la culmile Carpaților la țărnișurile Mării Egee, steagul principelui român Mihai Viteazul ca și cele ale lui Caragheorghe, Scanderbeg și Canaris vor fâlfâi liber peste frumoasele ținuturi unde acești vajnici patrioți și-au vărsat sângele”. În ultimii ani Dora d'Istria duce o viață retrasă și austeră consacrată faptelor caritabile, dar și studiului, „plăcerea ei supremă”.

Din 1860, Dora d'Istria se stabilește în Italia, la Torino, Genova, Livorno etc., unde îi întâlnește pe Angelo de Gubernatis, orientalist și etnograf, și pe Paolo Mantegazza, antropolog, amândoi profesori la Istituto di Studi Superiori din Florența și mari admiratori și prieteni ai ei. Din 1870, Dora d'Istria se stabilește în Florența, unde Angelo de Gubernatis cumpără o vilă pe care o numește „Villa d'Istria” în care aceasta va locui până la sfârșitul vieții. În tot acest timp, „îndepărtată de soartă, din copilărie, de malurile dragi ale Dâmboviței, n-am încetat niciodată să aparțin țării natale al cărei destin este obiectul meditațiilor mele neîncetate”, mărturisea autoarea.

Revine în România între 1875–1876, când este decorată de Carol I cu „*Bene Merenti*” clasa I, „pentru remarcabilele sale merite

literare”. Moare la 17 noiembrie 1888 în Florența și, la cererea ei, este incinerată, cenușa fiind depusă la Cimitirul „Trespiana” din Florența. Prin testament, averea a fost lăsată Primăriei din București cu scopul de administrare a spitalului Pantelimon, ctitoria familiei sale, iar tablourile, corespondența, cărțile rare au fost donate Pinacotecii și Bibliotecii Municipale din Florența. „Prin opera ei a ridicat atât de sus numele pe care i l-a dat tatăl ei și a cinstit patria care i-a dat leagăn”, scria Paolo Mantagazza.

Bartolomeo Cecchetti, traducătorul operelor Dorei d’Istria în italiană, a întocmit o bibliografie a scrierilor acesteia, sistematizându-le în nouă secțiuni: istorie literară (poezia populară a Peninsulei Balcanice, portrete literare), probleme religioase, probleme sociale (problema feministă), economie politică și agricultură, probleme artistice, politica, istoria, poeziile, viața orientală (serbările românești, schițe albaneze, scene din viața sârbească). Dora d’Istria a scris și a publicat între 1855 și 1878 *Cercetarea istorică*, când scrierile literare erau doar la începuturi.

Conștientă de faptul că popoarele din Balcani erau puțin cunoscute în acea vreme, Dora d’Istria a încercat să ofere Europei Occidentale o imagine cât mai reală și cuprinzătoare a lumii din această zonă. Principalele teme ale lucrărilor sale științifice și artistice au fost istoria, poezia populară, problemele sociale, economice, politice, etnografice ale românilor și popoarelor din Balcani.

În 1827, într-un ziar francez s-a scris despre români că sunt necunoscuți..., că „nu au un poet mare, pentru a le buciurma în patru părți de lume vitejiile și nenorocirile lor”. Dora d’Istria a luat atitudine scriind: „Eu am convingerea că noi trebuie să conversăm caracterul original și tendințele esențiale ale unei civilizații conforme cu organizațiunea noastră morală. Unul din principiile sale fundamentale, civilizația caută să-și modifice formele ca să se îmbine cu succes cu diferitele trebuințe ale popoarelor”.

Scrierile sale referitoare la români sunt străbătute de un profund patriotism, dar atrage atenția că patriotismul nu trebuie să ducă la xenofobie: „Dumnezeu să ne ferească de patriotismul orbit. Ideea de patrie trebuie să se împace cu ideea de omenire. Nu viețuim în timpurile străvechi, când străin era sinonim cu dușman. Azi nu mai există popor ales al lui Dumnezeu și toate au slăbiciunile, defectele, viciile lor”.

Dora d’Istria îi admira pe daci pentru comportamentul lor din timpul războaielor, susținând că: „Dacia a lăsat în istorie un nume îndestul de glorios ca fiii veteranilor lui Traian să fie mândri de valoarea dacilor, pe cât sunt francezii de izbânzile vechilor gali”.

Colaboratoare constantă la *Revue des Deux Mondes* cu articole consacrate identității naționale în cântecele populare din sud-estul Europei și din Orient, Dora d’Istria a publicat 11 volume sub 6 titluri: *La vie monastique dans l’église orientale/ Viața mănăstirească în biserica orientală*; *La Suisse allemande et l’ascension de Moench/ Elveția germanică și ascensiunea pe Moench* (4 volume); *Les femmes en Orient/ Femeile în Orient* (2 vol.); *Excursions en Roumélie et en Morée/ Excursii în Rumelia și Moreea* (2 vol.); *Des femmes par une femme/ O femeie despre femei* (2 vol.); *Au bord des lacs helvétiques/ Pe malul lacurilor elvețiene*.

Volumul I din studiul *La suisse Allemande et l’ascension du Moench* (1856) conține o dedicație pe 11 pagini: „A mes frères roumains [...] l’amour de la patrie, m’a guidée et m’a soutenue, la liberté, et son bonheur seront désormais les préoccupations qui rempliront ma vie”; prin care îi îndeamnă pe români să aibă capacitatea de a se elibera ținând cont de latinitate, eroism și credință, Elveția fiind văzută ca model de prototip de națiune liberă, inițiatoră a reformei pentru emanciparea religioasă și politică din Europa.

Deși la paisprezece ani vorbea nouă limbi, i s-a părut firesc să scrie numai în franceză, pentru a putea fi citită de o comunitate

universală. Din această opțiune, românitatea Dorei d'Istria a fost ignorată, uneori contestată, ceea ce a întârziat traducerea, publicarea și receptarea operei sale în România.

Opera Dorei d'Istria, prin problematica pe care o dezbate, se adresează, desigur, unui public de înaltă ținută intelectuală – istorici, teologi, literați, specialiști ai culturii și mentalităților europene – trezind în primul rând interes istoric și comparativ. Gândirea ei progresistă, modernă, de multe ori vizionară, va stârni un interes deosebit. Nicolae Iorga scria în 1932 că „Dora d'Istria are stofă de predicator și de apostol”. „Nu este posibil oare să vină o zi când aceste suflete din răsărit, înflăcărare, avide de misticism poetic, confruntate fiind cu o religie apatică și lipsită de viață să o renege pline de dezgust, și să accepte prima utopie care le va fi servită sub forme surprinzătoare? Iată ce prevăd și de ce mă tem mai presus de toate”, scria Dora d'Istria în urmă cu aproape 160 de ani.

Irina Mavrodin afirma că Dora d'Istria este o adevărată Doamnă de Staël a României, prin spiritul european pe care îl propagă, neobosit, întreaga ei viață, în scris – căci a lăsat o operă de mari dimensiuni – dar și călătorind prin Europa și participând astfel, în saloanele vremii, la viața culturală a elitelor.

Autoarea beneficiază de o bibliografie nu tocmai relevantă, dar trebuie menționate câteva dicționare: *Dicționarul contimporanilor*, de D. R. Rosetti (București, 1897); *Călători și exploratori români*, de Valentin Borda (Ed. Sport-Turism, București, 1985); *Portrete istorice*, de G. I. Ionescu-Gion (București, 1894); *Dicționarul personalităților feminine din România*, de George Marcu și Rodica Ilinca, cu un cuvânt înainte de Gabriela Creția (Ed. Meronia, București, 2009), precum și volumul *Opera ca proiect. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin*. Coordonator Gabriel Popescu (Ed. Universitaria, Craiova, 2014).

